

EKOEDUKACJA MŁODZIEŻY GIMNAZJALNEJ I PONADGIMNAZJALNEJ W POLSCE

Ilona Żeber-Dzikowska

Żeber-Dzikowska I., 2010: Ekoedukacja młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej w Polsce (*The eco-education of the youth in gymnasiums and high schools in Poland*), *Monitoring Środowiska Przyrodniczego*, Vol. 11, s. 91-95, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce.

Zarys treści: W celu zdiagnozowania skuteczności metod realizacji założeń edukacji ekologicznej przeprowadzono badania wśród uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Ankietowani wykazali się wprawdzie dużym rozeznanieniem w problemach powodowanych szkodliwym wpływem człowieka, ale wiedza ta w wielu przypadkach nie znajduje odzwierciedlenia w ich zachowaniu. W tym celu należy dokonać zmiany w szkolnictwie, by program edukacji ekologicznej wprowadzono w plan zajęć uczniom początkowych klas.

Słowa kluczowe: edukacja ekologiczna, ankieta, gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna.

Key words: *ecological education, questionnaire form, gymnasium, high school.*

Ilona Żeber-Dzikowska, Instytut Biologii Pracownia Dydaktyki Biologii i Ochrony Środowiska UJK, ul. Świętokrzyska 15, Kielce 25-406, e-mail: ilona.zeber-dzikowska@ujk.edu.pl

1. Wprowadzenie

Nurt edukacji ekologicznej, trwający wiele lat w szkolnictwie polskim, wywołuje wiele kontrowersji. Dyskusja dotyczy przede wszystkim jakości nauczania treści zawierających tematykę ekologiczną, aktywności, czynnego uczestnictwa uczniów w tych zajęciach oraz znaczenia wychowawczego tego typu zajęć. Krytycy formy biernego kształcenia młodzieży w czasie 45-minutowych zajęć podkreślają brak w nich realizmu oraz trudności w nabywaniu sprawności i technik, które są nieodzowne w poznawaniu środowiska przyrodniczego.

Najważniejszy jest jednak stosunek uczniów do samej idei ekoedukacji. Podstawowe pytanie, na które należy udzielić odpowiedzi, aby podnieść świadomość ekologiczną młodego pokolenia i przełożyć ją na działania prośrodowiskowe, brzmi: czy uczniowie zadowoleni są z zajęć, w których uczestniczą, czy sposób ich prowadzenia pomaga im zdobyć wiedzę z zakresu

ekologii i ochrony środowiska w taki sposób, by świadomie i z jak najmniejszą szkodą ingerowali w środowisko?

Zakres ekologii obejmuje wiadomości i umiejętności dotyczące procesów zachodzących w ekosystemach, wiedzę o mechanizmach równowagi ekosystemów, jak też informacje o zależnościach między różnymi formami działalności ludzkiej w środowisku przyrodniczym. Wiedza z zakresu ochrony środowiska wskazuje natomiast na zagrożenia wynikające z antropopresji, emisji zanieczyszczeń oraz na negatywne konsekwencje tych zjawisk, ale jednocześnie pokazuje sposoby i metody działań profilaktycznych (Fudali, 2002).

Wszystkie wymienione obszary wiedzy zawierają oprócz istotnej podbudowy teoretycznej bardzo duży ładunek informacyjny, który z łatwością zastosować można w praktyce, a skutkiem jest aktywizacja uczniów, możliwość pozytywnej oceny ich działań na rzecz środowiska, a dzięki temu wzrost świadomości potrzeby działań proekologicznych.

2. Metodyka badań

Celem badań było zdiagnozowanie poziomu wiedzy z zakresu ochrony środowiska, zainteresowań uczniów tą problematyką oraz ocena wykorzystania w realnej rzeczywistości przez młodzież szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych posiadanej wiedzy ekologicznej. Narzędziem pomiaru była ankieta składająca się z 23 pytań. Miały one charakter pytań zamkniętych i otwartych. Standaryzowano je na dwóch 30-osobowych zespołach klasowych, zróżnicowanych wiekiem i zakładaną różnicą wiedzy ekologicznej (I – klasa gimnazjalna, III – klasa licealna). Konstrukcja pytań ankietowych dawała możliwość:

- jednoznaczności odpowiedzi (tak, nie, nie wiem),
- wyrażenia opinii poprzez odpowiedź wielozdaniową,
- zaznaczenie punktacji w zaproponowanej w ankiecie skali (1–5),
- wyboru odpowiedzi z pięciu gotowych zaproponowanych możliwości.

Pytania podzielono na 4 obszary tematyczne:

- sprawdzające podstawową wiedzę o środowisku,
- wskazujące na znajomość problemów ochrony środowiska w „małej ojczyźnie”, np. funkcjonowanie oczyszczalni ścieków, ujęć wodnych,
- wskazujące na stopień zaangażowania w działania proekologiczne, np. działanie w organizacjach, udział w akcjach o zasięgu lokalnym, krajowym, światowym,
- wskazujące na poziom świadomości zagrożeń wynikających z antropopresji.

Badania przeprowadzono w latach 2008–2009 w wytypowanych szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych Kielc, Katowic, Radomia, Opola, Warszawy i Łodzi. Ponadto badania uzupełniono wykorzy-

stując młodzieżowy ruch turystyczny odbywający się na terenie województwa świętokrzyskiego. Ankiety wypełniali uczniowie przybywający z całego kraju do Jaskini Raj i Świętokrzyskiego Parku Narodowego.

3. Wyniki badań

Badaniami objęto 807 respondentów z 13 województw. Najliczniejszą grupę stanowili uczniowie z województwa świętokrzyskiego, mazowieckiego i wielkopolskiego (ryc. 1).

Ryc. 1 Obszar badań

Fig. 1. The area of the research

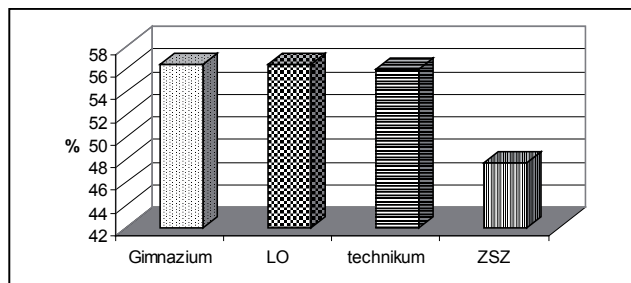
Wśród uczniów dominowali gimnazjaliści – 65,6% ankietyowanych, i licealiści – 27,7% ankietyowanych. Najmniejszą grupę stanowili uczniowie technikum – 2,7%, i zasadniczych szkół zawodowych – 4,0% (tab. 1).

Tab. 1. Liczba uczniów biorących udział w ankiecie

Tab. 1. The number of the students taking part in the questionnaire

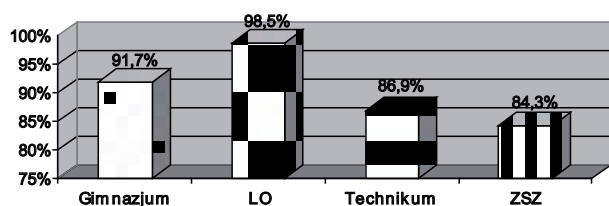
Profil szkoły/Profile of school			
Gimnazjum <i>Gimnasium</i>	Liceum Ogólnokształcące <i>High School</i>	Technikum <i>High Technical School</i>	Zasadnicza Szkoła Zawodowa <i>Vocational Technical School</i>
Liczba ankietyowanych/Number of respondents			
277	217	198	115

Analiza odpowiedzi sprawdzających podstawową wiedzę uczniów o środowisku wykazała, że poziom wiedzy w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych jest wyrównany, natomiast uczniowie z zasadniczych szkół zawodowych znacznie odbiegają od swoich kolegów (ryc. 2).

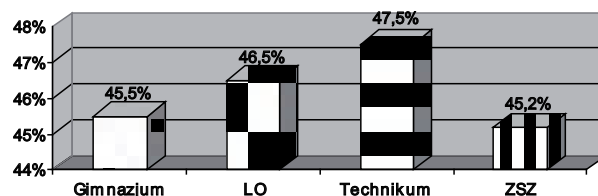

Ryc. 2. Podstawowa wiedza o środowisku
Fig. 2. Basic knowledge about the environment

Zdaniem Góreckiego i wsp. (2007) wiedza na temat stanu środowiska przyrodniczego jest jednym z najważniejszych wskaźników świadomości ekologicznej młodzieży. Dlatego znaczna część pytań w ankietach dotyczyła znajomości stanu środowiska i problemów jego ochrony w tzw. „małych ojczyznach”. Uzyskane wyniki wskazują, że uczniowie mają krytyczny stosunek do segregacji odpadów. Mają świadomość konieczności jej przeprowadzania. Ponad 80% uczniów potrafi zdefiniować pojęcie „segregacja odpadów” (ryc. 3). Poniżej 50% respondentów uważa, że w ich miejscowości jest wystarczająca ilość pojemników na odpady segregowane (ryc. 4) i jednocześnie wskazuje, że zwiększenie ilości pojemników będzie pozytywnie wpływało na jakość środowiska (ryc. 5).

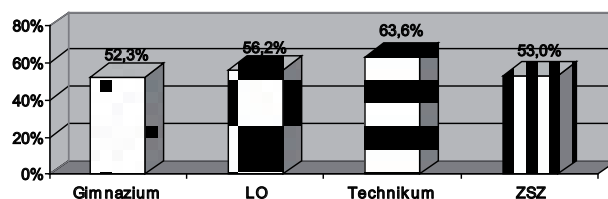

Ryc. 3. Samoocena badanych w zakresie znajomości „segregacja odpadów”
Fig. 3. Self-evaluation of the respondents in the range of the “waste segregation”

Ryc. 4. Opinia ankietowanych na temat: czy w ich miejscowości jest wystarczająca ilość pojemników na odpady umożliwiających segregację

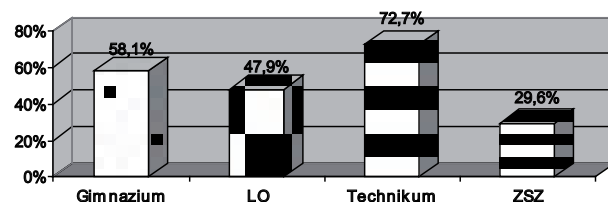
Fig. 4. The opinion of the respondents dealing with the question if there is an appropriate number of containers that enables them to segregate the waste in the place of their living

Ryc. 5. Propozycje działań na rzecz ochrony środowiska: „ustawić więcej koszy na śmieci i pojemników na segregację”

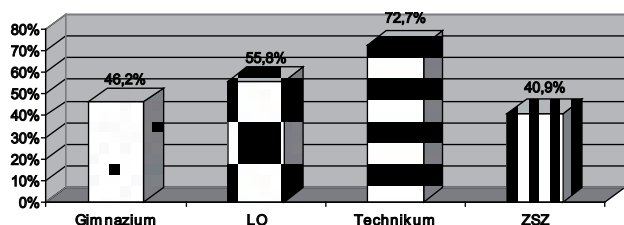
Fig. 5. The suggestions of activities in favour of the environment protection: “place more containers and bins in order to segregate the waste”

Nie w pełni znają wagę odpadów niebezpiecznych. Co piąty ankietowany uczeń nie wie, że zużyte baterie należy wyrzucać do specjalnie do tego przygotowanych pojemników (ryc. 6). Wskazuje to na brak informacji przekazywanej zarówno w szkole, jak i w domu.

Ryc. 6. Znajomość zasad postępowania ze zużytymi bateriami
Fig. 6. The knowledge of what to do with the used batteries

Kolejnym ważnym zagadnieniem podejmowanym w ankietach była znajomość problemów związanych z jakością wody oraz oczyszczalniami ścieków. 53,9% respondentów uważa, że w ich miejscowości jakość wody przeznaczona do spożycia nie jest zadowalająca. Największy procent ankietowanych niezadowolonych z jakości wody był wśród uczniów techników (ryc. 7).

Ryc. 7. Badani wykazujący złą opinię na temat jakości wody płynącej z ich kranów
 Fig. 7. The respondents have a bad opinion on the quality of running water in their taps

Zaskakujące wyniki uzyskano przy analizie stosunku uczniów do znaczenia oczyszczalni ścieków. Wszyscy respondenci, bez względu na poziom nauczania, nie widzą roli, jaką odgrywają oczyszczalnie ścieków w ochronie środowiska. Tylko 31% ankietowanych uważa, że wybudowanie oczyszczalni wpłynie na poprawę jakości środowiska. Najmniejszy procent tak uważających reprezentowali uczniowie techników (ryc. 8).

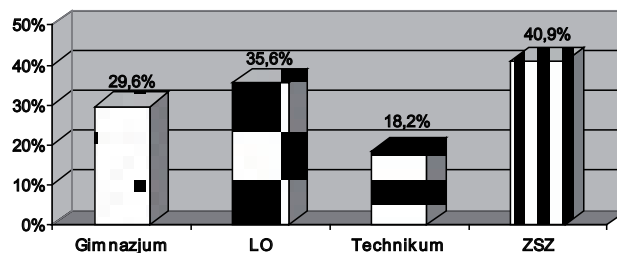
3. Dyskusja

Na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych można stwierdzić, że poziom świadomości ekologicznej uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych jest średni. Podobne zdanie mają Cichy i Żeber-Dzikowska (2005), Morka i Karolczyk (2008), Bobrzańska (1996).

Zdaniem Cichy (2008) od momentu przyjęcia Polski do Unii Europejskiej zauważa się wzrost świadomości środowiskowej młodych ludzi, ale niestety w dużej mierze pozornej, która nie przekształca się w stosowanie wiadomości i umiejętności logicznego rozumowania w życiu i nie prowadzi do zmiany stylu życia. Żeber-Dzikowska (1997), sprawdzając stan świadomości ekologicznej uczniów I Liceum Ogólnokształcącego w Kielcach, stwierdziła podobnie. Natomiast Domka (2001) w *Dialogu z przyrodą w edukacji dla ekorozwoju* wskazała, że świadomość dotycząca środowiska przyrodniczego jest niska. Taki stan świadczy, że wiedza na ten temat u młodzieży nie jest w odpowiedni sposób uporządkowana.

Wolny (2002) podaje, że uczniowie liceum ogólnokształcącego, którzy są właściwie ukierunkowani na zagadnienia przyrodnicze posiadają zadowalającą orientację w kwestiach środowiska naturalnego.

Zdaniem wielu autorów (Dubel, 1991; Cichy, 1998; Kobierska, 2007) nauczyciele odgrywają najważniejszą rolę w podnoszeniu świadomości ekologicznej dzieci

Ryc. 8. Propozycje działań na rzecz ochrony środowiska: „wybudować więcej oczyszczalni ścieków”
 Fig. 8. The suggestions of activities in favour of the environment protection: “build more sewage treatment plants”

i młodzieży. Parka i Żeber-Dzikowska (2005) uważają, że zmiany zachodzące zarówno we współczesnym świecie, jak i w procesie edukacyjnym wymagają od nauczycieli odpowiednich kompetencji i predyspozycji. Dlatego też zadaniem niezbędnym jest odpowiednie kształcenie studentów, którzy w przyszłości mają przekazywać wiedzę uczniom. Według Cichy i Żeber-Dzikowskiej (2005) obecnie uczelnie nie przygotowują w wystarczający sposób do zajęć z ekologii, wprowadzając niewiele zagadnień z edukacji środowiskowej. Wciąż odczuwa się niedostatek wykwalifikowanych i zaangażowanych proekologicznie wychowawców i nauczycieli na wszystkich szczeblach edukacji ekologicznej formalnej oraz w strukturach pozaszkolnych (Wojtasik, 2004).

Wyniki dotychczasowych badań nie wskazują na pozytywne kierunki świadomości środowiskowej młodych ludzi. Dlatego też podstawowym problemem kształtowania społecznej świadomości jest skuteczne oddziaływanie na emocje, zachowania, przekazywanie wiedzy oraz kształtowanie wrażliwości ekologicznej. Służyć temu powinny mechanizmy zarówno społeczne, jak i prawne, a także uczestnictwo społeczeństwa w ochronie środowiska w całym kraju (Fudali, 2002b).

4. Literatura

- Bobrzańska E., 1996:** *Z badań nad świadomością środowiskową młodzieży liceum ogólnokształcącego*. W: H. Wiśniewski (red.), *Nowatorskie rozwiązania w zakresie programów nauczania biologii i ich dydaktycznej obudowy*, Wyd. Uczelniane WSP, Bydgoszcz : 436–439.
- Cichy D., 1998:** *Świadomość ekologiczna młodzieży szkolnej*. W: J.M. Dołęga, J. Sander (red.), *Świadomość i edukacja ekologiczna*, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa: 16–27.

- Cichy D., Żeber-Dzikowska I., 2005:** *Edukacja środowiskowa w gimnazjum – założenia a rzeczywistość*, Edukacja Biologiczna i Środowiskowa, 2: 45–50.
- Domka L., 2001:** *Dialog z przyrodą w edukacji dla ekorozwoju*, Wyd. PWN, Poznań, ss. 125.
- Dubel K., 1991:** *Edukacja ekologiczna warunkiem realizacji zrównoważonego rozwoju*, Aura, 9: 12–13.
- Fudali I., 2002:** *Kultura ekologiczna młodzieży*. Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce, ss. 136.
- Kobierska H., 2007:** *Porównanie postaw i wiedzy ekologicznej uczniów gimnazjów i szkół średnich w czterech regionach Polski*. W: R.M. Suska-Wróbel, I. Majcher (red.), *Dydaktyka biologii wobec wyzwań współczesności*, Wyd. Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk: 164–169.
- Morka D., Karolczyk M., 2008:** *Świadomość ekologiczna uczniów liceum objętych edukacją ekologiczną w ramach Comenius Project – Sustainable energy*. W: E. Rydz, A. Kowalak (red.), *Świadomość ekologiczna a rozwój regionalny w Europie Środkowo-Wschodniej*, Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk: 293–300.
- Osowska G., 2007:** *Edukacja ekologiczna w liceach województwa świętokrzyskiego w świetle badań ankietowych*. W: M. Strzyż, A. Zieliński (red.), *Region w edukacji przyrodniczo-geograficznej*, Wydawnictwo Instytutu Geografii Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego, Kielce: 75–80.
- Parka B., Żeber-Dzikowska I., 2005:** *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju – formy realizacji w świetle badań*. W: D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa wzmocnieniem dla zrównoważonego rozwoju*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa: 192–196.
- Wojtasik M., 2004:** *Edukacja ekologiczna – rozwój czy stagnacja?*. W: M. Wojtasik (red.), *Człowiek i środowisko. Edukacja ekologiczna*, Stowarzyszenie Ekologiczne w Barcinie, Barcin: 9–14.
- Wolny M., 2002:** *Pedagogiczne aspekty ekologii i ochrony środowiska*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, ss. 157.
- Żeber-Dzikowska I., 1997:** *Efektywność edukacji środowiskowej w liceach ogólnokształcących*. W: D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa. Agenda 21 – Realizacja zadań edukacyjnych*, Warszawa: 88–103.

Summary

Many educators believe that the form of the 45-minute classes results in a lack of the realism and the difficulty in acquiring the skills and techniques that are fundamental in distinguishing the natural environment. The students' attitude towards the idea of the eco-education itself is especially important in this sphere. Such issues were the inspiration to carry out the research among the students from gymnasiums and high schools in order to diagnose the effectiveness of the methods so as to realize the goals of the environmental education. Students involved in the study showed, however, the great overview of the problems caused by the harmful influence of the human, nevertheless, in many cases such knowledge was not reflected in their behaviours. Therefore, the changes in the education must be considered so as to introduce the environmental education to the syllabuses of the preliminary classes. Children at this age are extremely curious and interested in the world, therefore, the information should be established in the simplest and the most attractive form. The skills that are acquired by them will result in the better human-nature relation in the future.